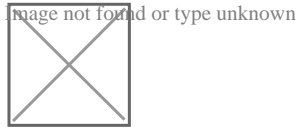
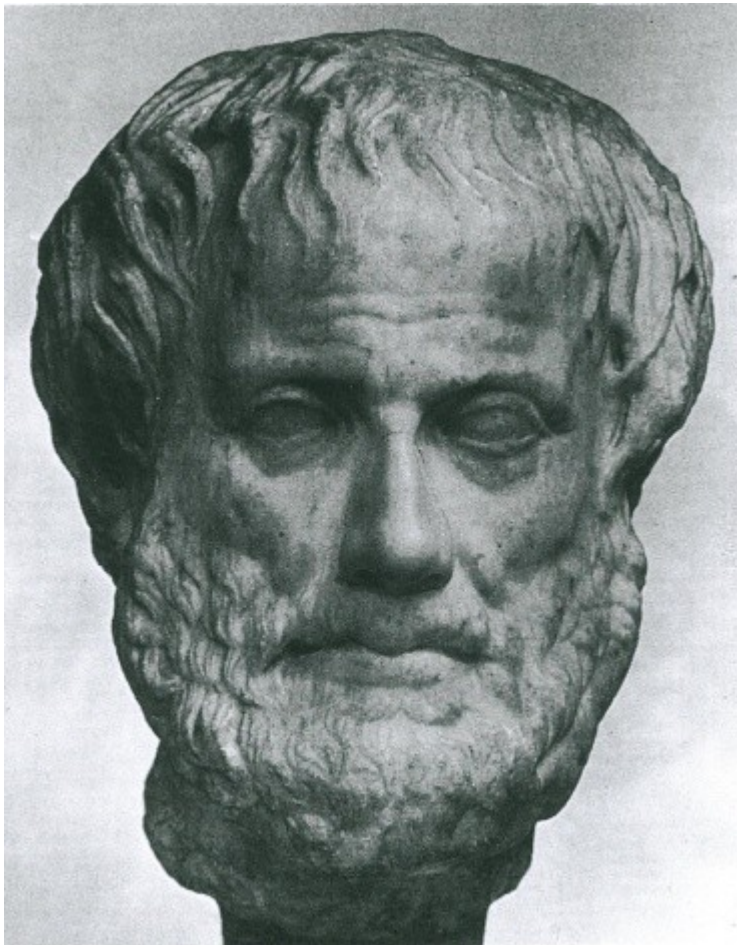

Ασυμμετρίες στις γλυπτές κεφαλές Φιλοσόφων: τι σημαίνουν; (Εύη Σαραντέα, Ζωγράφος)

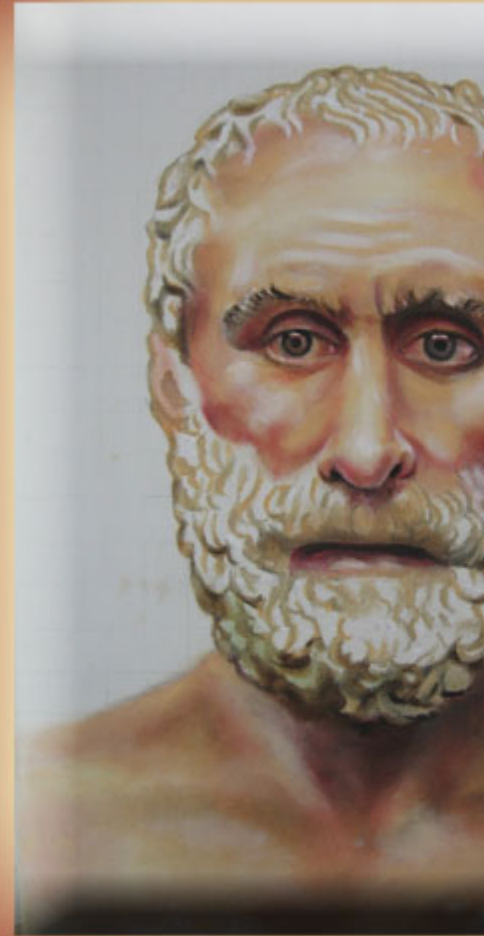
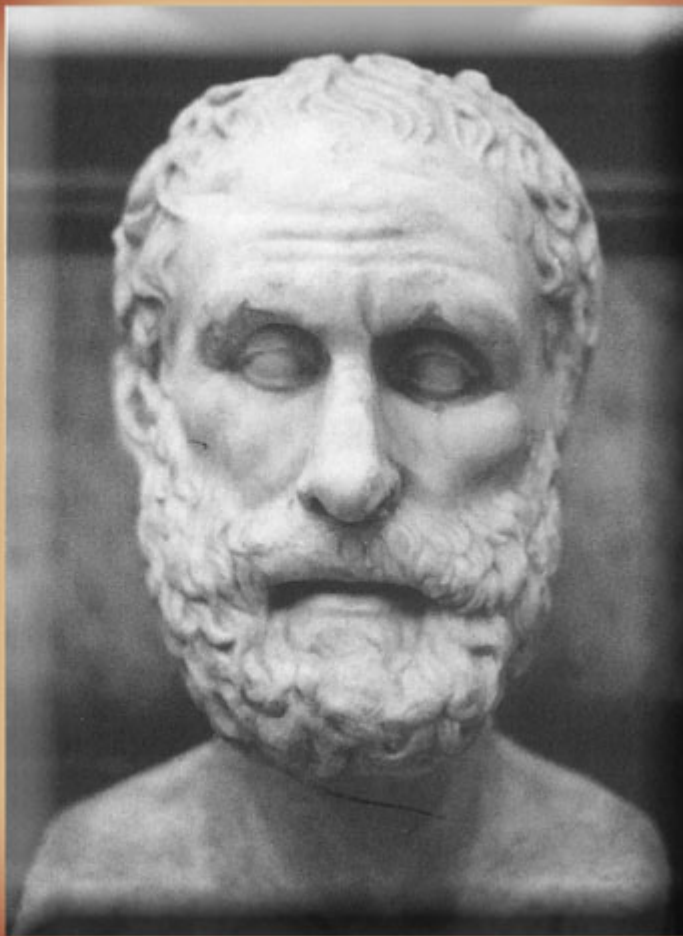
/ [Πεμπτουσία](#)

Μόνον στο καλύτερο αντίγραφο που εκτίθεται στη Βιέννη- από τα 20 συνολικά - ο αριστερός οφθαλμός του Αριστοτέλη εικονίζεται μεγαλύτερος (εικ 4). Σε άλλη μαρμάρινη κεφαλή, που βρέθηκε στην περιοχή Μακρυγιάννη της Αθήνας και παρουσιάζει μεγάλη ομοιότητα με το αντίγραφο της Βιέννης, οι οφθαλμοί είναι ισομεγέθεις[8]. Στην πραγματικότητα, τα μάτια του φιλόσοφου πιθανώς ήταν μικρά[9]. Ασυμμετρίες έχουν παρατηρηθεί μόνον σε φυσιογνωμίες φιλοσόφων, ιατροφιλοσόφων και φιλοσοφικών ποιητών[10]

Εικ. 4. Αριστοτέλης

Εικ. 5 . Ζωγραφική αναπαράσταση της προτομής (δεξιά) άγνωστου αρχαίου Έλληνα φιλόσοφου, ο οποίος αποδίδεται με Σαραντέα).

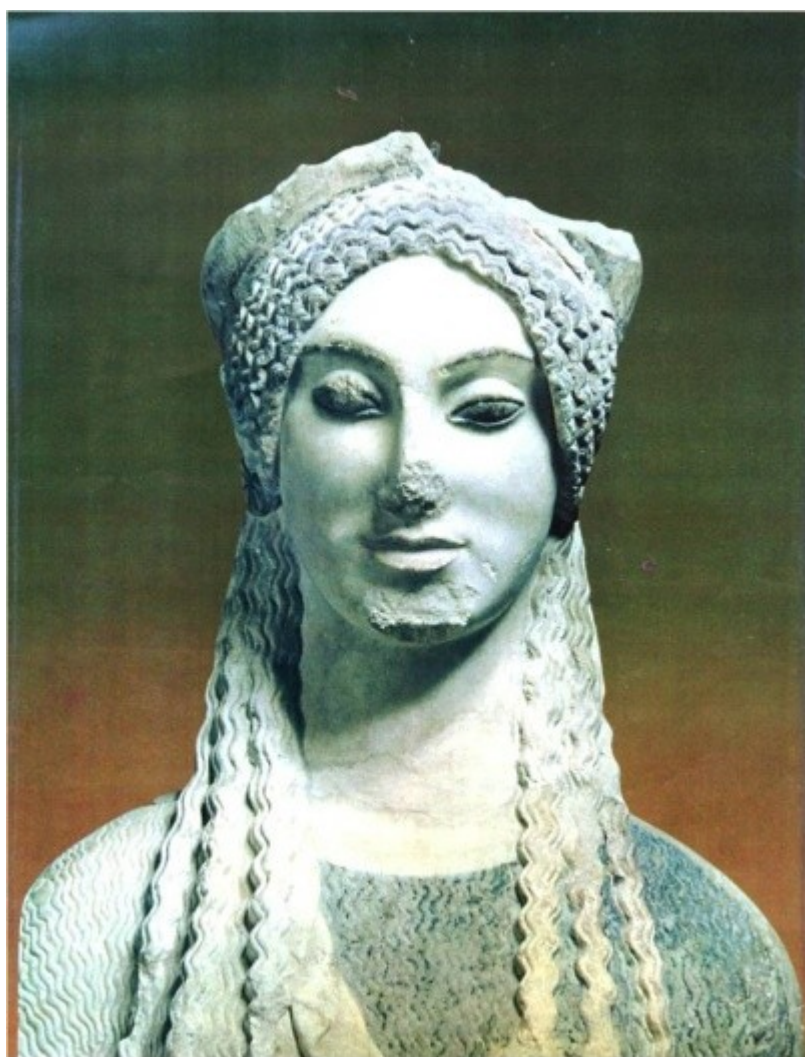
Οι ασυμμετρίες αυτές, αφορούν στις απεικονίσεις οφθαλμών κυρίως ή ακόμη και σε μια ελαφρά παραμόρφωση της μιας πλευράς του προσώπου. Σε μεγαλύτερο ποσοστό, οι ανακολουθίες παρατηρούνται στην αριστερή πλευρά του εικονιζόμενου διανοητή[11], όπως παρατηρείται σε ένα από τα μαρμάρινα αντίγραφα της κεφαλής ενός άγνωστου φιλόσοφου (εικ. 5), που εκτίθεται στα Μουσεία του Καπιτωλίου (Βατικανό)[12]. Το αριστερό ρουθούνι βρίσκεται ψηλότερα από το δεξί. Άλλες μαρμάρινες κεφαλές του ίδιου δεν παρουσιάζουν ασυμμετρίες.

Ποιες οι ενδεχόμενες ερμηνείες των ασυμμετριών αυτών;

Ως προς την διαφορά μεγέθους οφθαλμών, μία από τις πιθανές κατευθύνσεις ερμηνείας στις οποίες θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε είναι των συλλογισμών «μέρος»-«όλον», «ειδικό»-«γενικό», ή ενδεχομένως, «σμικρόν και μέγα» [«το κάθε

τι είναι σμικρόν και μέγα, ως προς τον εαυτόν του»... προς εαυτό δε έκαστόν εστι και μέγα και σμικρόν (Αναξαγόρας, VS 59 B3)] [13] . Εξ άλλου μία φράση του κωμωδιογράφου ποιητή Μενάνδρου: «Πώς μπορεί το μικρό μάτι να βλέπει τόσα πολλά;» Βαβαί, το μικρόν όμμα πώς πολλά βλέπει;[14] οδηγεί σε μια πιθανή ερμηνεία: Ο έχων μεγάλον τον οφθαλμόν-τον «εσωτερικό»- επομένως, «πολλά βλέπει»; Η παραμόρφωση της μιας εκ των δύο πλευρών του προσώπου, πιθανώς δηλώνει επιφανή φιλόσοφο, ο οποίος εξετάζει και το πέραν του συνήθως αποδεκτού, το «έτερον», το «αντίθετον». Εξετάζει το όλον. Ίσως ακόμη, δηλώνεται και η αυστηρότητά του.

Απεικονίζονται με ασυμμετρίες αρχαίοι φιλόσοφοι, δηλώνοντας υψηλές πνευματικές ιδιότητες ή ικανότητες.

Εικ. 6. «Κόρη» από την Ακρόπολη Αθηνών, περί τα 500 π. Χ.

Ασυμμετρίες προσώπων παρατηρούνται ήδη από τον 6ο αι. π. Χ. στη γλυπτική, όπως σε μαρμάρινη «Κόρη», ίσως θεά (;), από την Ακρόπολη της Αθήνας, αρ 674 (περί τα 500 π. Χ.) παρουσιάζει διαφορά στη θέση των ματιών. Εν τούτοις, είναι άσογη η γεωμετρική σμίλευση της περίτεχνης κόμμωσης και συμμετρικό το

υπόλοιπο πρόσωπο. Η ασυμμετρία επομένως των ματιών της πρέπει να επιδιώχθηκε.

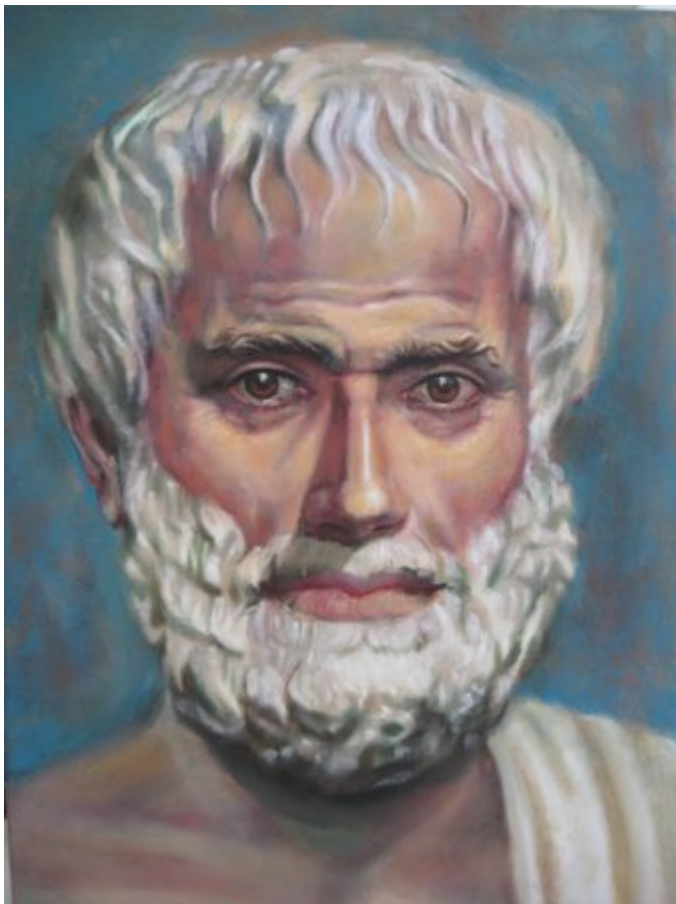
Εικ. 7. Χριστός Παντοκράτορας. Φορητή εικόνα, 6ος αι. Μονή Σινά.

Στη βυζαντινή αγιογραφία εξακολουθεί η παράδοση των ασυμμετριών στα πρόσωπα, συνήθως με μεγαλύτερο τον αριστερό οφθαλμό και ιδιαίτερα στις εικονίσσεις του Χριστού, όπως στην εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα (πρώτο μισό του αι.) [15] της Μονής Σινά. Πιστεύεται πως οι διαφορές αυτές πλέον εκφράζουν την ανθρώπινη, αλλά και την θεϊκή φύση του Χριστού, την πραότητα, αλλά και την αυστηρότητά του κλπ. – οι δύο πλευρές διαφέρουν σαφώς στην έκφραση. Αριστερό αυτί και ρουθούνι βρίσκονται ψηλότερα από τα άλλα. Οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι φανερό πως έχουν καταβολές στην αρχαία ελληνική Τέχνη και την Φιλοσοφία.

Τελειώνοντας, θα αναφερθώ στην ιδέα της αναπαράστασης γλυπτών των Ελλήνων επιφανών. Το ερέθισμα ήταν η προτομή του Αριστοτέλη, που είναι στημένη στην παραλία της Χαλκίδας όπου διαμένω, και όπου εκείνος είχε καταγωγή από μητέρα και εκεί πέθανε. Είχα ασχοληθεί στο παρελθόν με αναπαραστάσεις αρχανθρώπων. Στο γλυπτό του Αριστοτέλη μπορούσα να παρατηρήσω λεπτομερή ατομικά, φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά: μάτια, χείλη, μύτη, αυτιά, μαλλιά, ακόμη και ρυτίδες, ενός σ υ γ κ ε κ ρ ι μ έ ν ο υ ατόμου [16]. Φαινόταν πως υπήρχαν αρκετά στοιχεία για μian αναπαράσταση της κεφαλής του και το συζήτησα με τον φίλο

καθηγητή κ. Ξενοφώντα Μουσαά.

Μετά από προτροπές του, παραμερίζοντας το δέος και την ανασφάλειά μου, και αφού είχα μελετήσει σχετικά συγγράμματα, αναπαρέστησα τη φυσιογνωμία του φιλόσοφου σε μουσαμά. Ζωντάνεψε αργά μπρος στα μάτια μου ένα στοχαστικό, αλλά σχεδόν οικείο πρόσωπο... Έχοντας κατά νου αυτήν την μορφή, την συνέκρινα διαρκώς με πρόσωπα γνωστών μου και αγνώστων που συναντούσα στους δρόμους και εντόπισα άτομα με παρόμοιες αναλογίες κεφαλής, στόμα, αυτιά, μαλλιά, μήκος μύτης. Ζωγράφισα στο πορτρέτο του Αριστοτέλη τα ίδια χρώματα - κατά προσέγγιση - που είχαν εκείνοι στην επιδερμίδα, τα χείλη ή τα μάτια. Διασταύρωνα τη θέση των ρυτίδων που υπήρχαν στο μαρμάρινο πρόσωπο του φιλόσοφου, με τις ρυτίδες που είχαν στα ίδια σημεία του προσώπου τους άτομα που του έμοιαζαν. Βεβαιώθηκα ότι επρόκειτο για μια λεπταίσθητη μεταφορά μιας πραγματικής φυσιογνωμίας του αρχαίου κόσμου, σε ένα γλυπτό. Μιας ελληνικής προγονικής μορφής.

Εικ. 8. Αριστοτέλης. Ζωγραφική προσέγγιση της μορφής. Λάδι σε μουσαμά, 2011 (Ε. Σαραντέα)

Με ενδιέφερε πάντα η καταγωγή των ατόμων που του έμοιαζαν. Από την βόρεια Ελλάδα ήταν η προέλευση των περισσότερων, όπως και του πατέρα του Αριστοτέλη. Έτσι, αποφάσισα να αναπαραστήσω και άλλους ποιητές, φιλοσόφους,

ρήτορες, στρατηγούς. Ορισμένες γνώσεις που είχα σχετικά με ανθρωπολογικούς τύπους της Ελλάδας, οριστικοποίησαν την πεποίθησή μου πως επρόκειτο για πραγματικά και όχι για φανταστικά άτομα[17]. Ελάμβανα επίσης υπόψη τα χρώματα κόμης, οφθαλμών, δέρματος με τα οποία οι αρχαίοι Έλληνες καλλιτέχνες παρουσίαζαν τις ανθρώπινες μορφές σε αγάλματα, αγγεία, ληκύθους, ψηφιδωτά κ.ά.. Τόνοι και χροιές του καστανού χρώματος στα μαλλιά και στα μάτια επικρατούν στη συντριπτική πλειοψηφία των καλλιτεχνημάτων. Τούτο άλλωστε – σαν φυσικό επακόλουθο – απαιτούν ο μεσογειακός ήλιος και οι κλιματολογικές συνθήκες. Πολλές μελέτες κλασικής ανθρωπολογίας αλλά και σύγχρονες μελέτες Γενετικής έχουν αποδείξει τη γενετική συνέχεια παλαιολιθικών και νεολιθικών πληθυσμών της Νότιας Βαλκανικής, σε μεγάλο βαθμό, με τους αρχαίους και τους σύγχρονους Έλληνες[18].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

8. Χωρέμη-Σπετσιέρη, «Πορτρέτα από πρόσφατες ανασκαφές γύρω από την Ακρόπολη» στο Βλίζος Σ. (επιμ.), *Η Αθήνα κατά τη Ρωμαϊκή Εποχή: Πρόσφατες ανακαλύψεις, νέες έρευνες, 4ο Παράρτημα*, εκδ. Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα 2008, εικ. 2.

9. P. Zanker, *The Mask of Socrates: The Image of the Intellectual in Antiquity*, University of California Press, Berkeley 1995, σ. 75.

10. S. Dillon, *Ancient Greek Portrait Sculpture: Contexts, Subjects, and Styles*, Cambridge University Press, New York 2006, σ. 118.

11. E. Σαραντέα, «Το εντός άγαλμα», εκδ. Περίπλους (Δ. Βίτσος), Αθήνα 2015, σ. 229.

12. S. Dillon, *Ancient Greek Portrait Sculpture: Contexts, Subjects, and Styles*, Cambridge University Press, New York 2006, εικ. 9.

13. A. S. Bogomolov, *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας. Ελλάδα και Ρώμη*, μτφρ. Φ. Βώρος, Ειρμός, Αθήνα 1995, σ. 169.

15. K. Μανάφης, *Σινά: Οι Θησαυροί της Ιεράς Μονής Αγίας Αικατερίνης*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1990, σ. 136.

14. Γ. Αβτζής, *Μένανδρος*, Αθήνα 1970.

16. E. Σαραντέα, *ό. π.*, σ. 9.

17. *Ε. Σαραντέα, ό. π., σ.15.*

18. *Κ. Τριανταφυλλίδης, Η Γενετική Ιστορία της Ελλάδας. Το DNA των Ελλήνων, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 270, 319, 342.*

Παρατήρηση: το παρόν κείμενο είναι το δεύτερο και τελευταίο μέρος της εισήγησης της ζωγράφου-φαρμακοποιού Εύης Σαραντέα στο 5ο συνέδριο Φιλοσοφία και Κοσμολογία (18-19-20 Οκτωβρίου 2016) που διοργανώθηκε από τη Διεθνή Επιστημονική Εταιρία Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας και την Ένωση Ελλήνων Φυσικών, υπό την αιγίδα της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και του Τμήματος Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας και του Τομέα Φιλοσοφίας.

Το πρώτο μέρος της εισήγησης μπορείτε να το διαβάσετε [εδώ](#)